

NATAŠA ŠPRLJAN

Centar za jadransku onomastiku i etnolingvistiku Sveučilišta u Zadru
Trg kneza Višeslava 9, HR-23000 Zadar
nsprljan@unizd.hr

NAGLASNA OBILJEŽJA GOVORA NEREZINA NA OTOKU LOŠINJU

U radu¹ se opisuju naglasna obilježja sjevernočakavskog ekavskog govora Nerezina na otoku Lošinju. U uvodu se daje kratak fonološki i morfološki opis govora. Nakon navođenja osnovnih naglasnih obilježja govora objašnjava se koncept naglasnih paradigama te se iznose podatci koji ukazuju na postojanje naglasne paradigme D kao i pretpostavka da je navedena paradigma izravan nastavak povijesne n. p. *d*. Slijedi detaljan prikaz duljenja naglašenoga vokala: duljenje pred sonantima, duljenje u naglašenom zatvorenome slogu, duljenje u naglašenome slogu, neocirkumfleksno duljenje i duljenje u poludugi (tromi) naglasak.

1. Uvod

Govor Nerezina pripada otočkome poddijalektu sjevernočakavskog ekavskog dijalekta. Osim nerezinskoga govora, u ovu skupinu spadaju i govor susjednoga naselja Sveti Jakov te govori otoka Cresa.² Naselja na otoku Lošinju južno od Svetoga Jakova (Ćunski, Veli Lošinj i Mali Lošinj) pripadaju srednjočakavskom ikavsko-ekavskome dijalektu, preciznije, njegovu rubnom poddijalektu.³

Otočki poddijalekt obilježen je, u odnosu na ostale čakavske ekavske govore, mnogim rubnim značajkama⁴ koje su naročito izražene u govorima Nerezina

¹ Rad je napisan u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (LinGeH) koji pri Sveučilištu u Zadru financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem HRZZ 3688.

² Prema klasifikaciji Vranić (2005: 349).

³ Prema Lukežić 1990.

⁴ Za otočki poddijalekt Vranić (2005: 349) kaže: »Obilježen je izrazitim značajkama starije ili primarne rubnosti (...) koje odražavaju stupanj jezičnoga razvoja s kraja starohrvatskoga razdoblja i kojima ovaj poddijalekt potvrđuje svoj rubni južni teritorijalni položaj u odnosu na druge govore ekavskoga dijalekta.«

i Svetoga Jakova (na Lošinju) te Punte Križa i Osora (na Cresu).⁵ Ovi govori međusobno su vrlo bliski po fonološkim, morfološkim, sintaktičkim i leksičkim obilježjima, naročito govori Nerezina, Svetoga Jakova i Punte Križa koje lokalno stanovništvo percipira kao »jednake«.

2. Pregled dosadašnjih radova i metodologija

Prvi objavljeni rad o govorima ovoga područja Milčetićeve je članak *Čakavština Kvarnerskih otoka* (1895). O obilježjima lošinjskih govora pisali su i Hamm, Hraste i Guberina u svom opsežnome članku *Govor otoka Suska* (1956). Finka je ispunio 1964. godine u Nerezinama terenski upitnik za *Hrvatski jezični atlas*. Houtzagers u svome radu *Vowel systems of the ekavian dialects spoken on Cres and Lošinj* (1985) piše o vokalizmu creskih i lošinjskih ekavskih govora ističući mnoga njihova prozodijska obilježja. Vranić se u svome djelu *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi* (2005) sporadično dotiče i prozodijskih obilježja. Detaljnije o prozodiji sjevernočakavskih govora piše Sanja Zubčić u radu *Duljenja naglašenoga vokala u sjeverozapadnim čakavskim govorima* (2006), a nekih se naglasnih osobitosti nerezinskoga govora Zubčić dotiče i u svome djelu *Neocirkumfleks u čakavskom narječju* (2018). Tijekom 2023. godine bit će objavljen *Nerezinski beseduar* (Bonić, Šprljan, Zorović) s detaljnim opisom govora. Rubna obilježja nerezinskoga govora detaljnije su obrađena u radu Jurić i Šprljan *Lošinj – otok dvaju dijalekata* (uskoro).

Opis nerezinskih naglasnih obilježja izvršila sam na osnovi građe prikupljene za *Nerezinski beseduar* i govora koautorice rječnika Flavije Zorović. Ispitanica je rođena, živi u Nerezinama cijeli život (izuzev odlaska na studij u Rijeci) i udana je za rođenoga Nerezinca s kojim svakodnevno komunicira na lokalnom idiomu. Stoga njen govor smatram reprezentativnim i pouzdanim izvorom građe za opis nerezinskoga govora. Na raspolaganju su mi bili i zvučni zapisi iz 1976. godine i još neki recentniji zapisi koje je prikupio moj suradnik Nikola Vuletić u sklopu istraživanja za projekt JAPRK.⁶ Preslušavajući neke od tih snimki opazila sam neka odstupanja u prozodiji u odnosu na govor moje informantice na koje ću se osvrnuti u opisu govora.

3. Kratak fonološki i morfološki opis nerezinskoga govora

Nerezinski govor ima peterovokalski sustav. Dugi vokali \bar{e} , \bar{o} i \bar{a} ostvaruju se kao diftonzi s nešto zatvorenijim izgovorom drugog elementa $\bar{e} > ie$, $\bar{o} > uo$,

⁵ Ove govore Vranić (2005: Dodatak – Karta čakavskoga ekavskog dijalekta i njegovih poddijalekata) klasificira kao govore s rubnim značajkama unutar otočkoga poddijalekta.

⁶ Vidi Vuletić, Bazina i Skračić 2022.

$\bar{a} > u\grave{a}$; u radu ih bilježim <ie> (*njiêzina, živiênje, umiêl*), <uo> (*popuôlne, muôj, bruôt*), <ua> (*šetimuâna 'tjedan', mluâda, druâgo*). Slogotvorno $r > ar$ (*kârf, svarbî, pârsa, skarbèt se, sekârva, žârno*).

Ekavski refleks *jata* prevladava u leksičkih morfema (*têlo, vîdet, besêda, živêt, posêkal, detè, dêla, mêra, sême, mlekò, orèh*; iznimke: *divuôjka, mihûr, tîran, jîst, Rîka*), tvorbenih morfema (*nedêja, bolèt, mîslet, živêt, dôle, gôre, vanè, svâydere, pôkle, dôkle, nêki, nîydere, kedè*; iznimke: *fâlit*) i gramatičkih morfema (D. *ženè, mâtere, sestrè, menè, tebè, sebè*; L. *o besêde, na škinè, na kûće, va gviêre*; I. *o jûdeh, na nõhteh, vaf pârseh*; komp. pridj. *starêji, belêji, bogatêji, slabêji, zdravêji*).

Poluglas u jakom položaju najčešće je zamijenjen s *a* (*otâc, lâhat, duân*), rijetko s *e* (*čè, čegòt, kedè*). Slogotvorno $l > al$ (*sâlza, malčât, svalčèn, pâls, balhâ, žâliti*), uz neke iznimke kod kojih $l > u$ (*vûk, sùnca, sùza*). Psl. * ϵ iza palatala $> a$ (*zajîk 'jezik', jâšmik 'ječmenac na oku', žajân 'žedan'*), uz pokoju iznimku GPR (*pôčel, zajiêt 'pozajmiti'*). Prefiks * $v\grave{}$ redovito prelazi u $v(a)$ (*vnûk, vâvek*).

Fonem \acute{t} (bilježim <ć>) palatalni je okluziv s tipičnim „čakavskim” izgovorom (*tliêc 'tući', čakulât 'čavrljati', kûća*). Odras psl. * dj redovito je j (*prêja, mêja, tujîn, ânjel*); dj je zabilježeno u primjeru *djuâval*. Fonem \acute{z} (bilježim <đ>) javlja se isključivo u nekim riječima talijanskoga podrijetla, npr. *konđedo* ‘vojni dopust’, uz dublete *ređipêto/rejipêto* ‘grudnjak’, *đital/jûta* ‘izlet’. Fonem \acute{c} postalveolarna je afrikata (izgovor je jednak standardnome štokavskom).⁷ Na mjestu \acute{z} je \acute{z} (*svedðžba*). Šćakavizam je dosljedan (*pušćât, šćuâp, kûšćer, godišće*). Očuvan je skup jd (*puôjden, duôjden*); skup jt prelazi u \acute{t} (bilježim <ć>: *puôc, duôc*). Fonem l zamjenjuje se s j ili s l (*pjûje, jûdi, pustêja, kašjât, jûbica, vesiêje; têmel, slême, prîjatel, ûle*). U nekim primjerima $l > j$ (*gjêdan, vòjin, gjîsta, kječât*).

Dočetno $-l$ očuvano je u finalnome slogu imenskih riječi (*orâl, vârtal, petarsîmul, debèl*), na dočetku medijalnoga sloga osnove imenica (*dolci, puôlne, puâlci*) i u finalnome slogu u jednini m. r. GPR (*bîl, obarnûl, hodîl, pôčel*). Finalno nastavačno $m > n$ (*pod mûlin Bôgon, I. slâbon, 1. jd, prez. vîdin, vòjin, I. zis ociên*). U većini primjera i korijensko $m > n$ (*suân 'sam', Vazân, sruân 'sram', ali đim; imp. gl. ziêt 'uzeti': zân*). Fonemi f i x (bilježim <h>) su stabilni (*famêja 'obitelj', frîgat 'pržiti', fêšta 'slavlje', frîško 'svježe'; krûh, kûhat, hîtit 'baciti', hodît, hûdit 'koriti'*).

U finalnome položaju dolazi do obezvučenja zvučnih konsonanata (*obrâs, bruôt, zît, prâh, obèt*), pri čemu zvučni velarni okluziv g prelazi u bezvučni velarni frikativ x (bilježim <h>): *Buôh, grûh 'ugor', kâlîh 'magla', lûh 'pepeo'*. Na

⁷ Sudeći po Finkinim podacima (HJA), u nerezinskom je govoru nekad bila uobičajena (a vjerojatno je moguća i danas) realizacija fonema \acute{c} kao alveolarno-palatalne afrikate [\acute{c}] (*ôci, čût, malčât*). Osim toga, Finka bilježi fonem \acute{t} kao <ć> (*têc, mustâci*) uz napomenu da se izgovara [\acute{t}].

slogovnoj granici i ispred *l* zvučni velarni okluziv *g* prelazi u zvučni velarni frikativ γ (*dvÿnmut, moylà, kradiÿyla, nÿydere*).⁸ Na kraju riječi i na slogovnoj granici $v > f$ (*kàrf, kröf, ofcà, fkũće*). Skup *xv* (bilježim <hv>) je očuvan: *hvalà, pohvalÿt*.

U imenica m. r. nema proširene osnove (Nmn. *brôdi, orÿsi*); Amn. = Nmn. (*vôjin orÿsi; Odondÿ je bìlo vÿt jûdi...*). Imenice ž. r. imaju u DLjd. nastavak *-e* (D. *če je udÿlal svojÿt ženÿ.*; Ljd. *po škinÿ*), u Ljd. nastavak *-u* (*zis kàrpu, ziz vôdu*). U Gmn. imenice m. r. i s. r. imaju nastavak *-i* (*čũda vluâsi, čũda mÿsti*). Imenice ž. r. imaju nastavak *-ø* (*zis rûk, ôsan diÿc, čũda ruôžic*), a u imenica s nepostojanim *a* moguće je i nastavak *-i* (*čũda divuôjki*). U imenica s. r. paralelno se javljaju nastavci *-ø* (*čũda siÿl, pedesiÿt gôdišc*) i *-i* (*čũda sÿli*).

U DLImn. očuvani su stari nastavačni morfemi: Dmn. imenica m. r. i s. r. ima nastavak *-(u)on* (*Ako ćeš fÿtevàt kàmare turÿston...*), Lmn. ima nastavak *-ex* (bilježim <eh>) (*po svÿh kantunÿceh, na àuteh, na vruâteh*), Imn. ima nastavak *-i* (*ziz vruâti, ziz drÿgimi jûdi*). Imenice ž. r. imaju u Dmn. nastavak *-(u)an* (*Udÿlala sen pogâče svojÿn hçeruân.*), u Lmn. nastavak *-ax* (bilježim <ah>) (*v Nerezÿnah, v rukàh*), u Imn. nastavak *-ami* (*z rukâmi*).

Upitno-odnosna zamjenica glasi *čÿ* (G. *česà*), a u upotrebi su i oblici *zuâc, nuâc, puôc, vuâc, česagòt, ničesa* i *svâčesa*.

U deklinaciji brojeva javljaju se arhaični oblici GLmn. ž. r. *dvÿh, trÿh, četÿrih*.

U infinitivu glagola dočetno *-i* je apokopirano (*dàt, dÿlat, decÿdit*). U 3. mn. prezenta uobičajeni su dugi nastavci (*zabolÿju, stojÿju, zorÿju*), no javljaju se i kratki (*zuâbe*). U imperativu je apokopirano dočetno *-i* (*hòt, dârš*). Glagolski prilog sadašnji je rijedak u upotrebi; dočetno *-i* se izostavlja (*hòdec, tekûc, letiÿc*). Glagolski prilog prošli nije u upotrebi. Pluskvamperfekt i kondicional drugi su funkcionalni.

4. Akcentuacija

4.1. Naglasni sustav i naglasna mjesta

Nerezinski govor ima dvonaglasni sustav koji čine dva naglaska: kratki / ˘ / i dugi / ˆ /, oba silazne intonacije. Tonska opreka je ukinuta: neoakut se izjednačio s dugosilaznim naglaskom.⁹ Ovakav naglasni sustav imaju svi lošinjski (ekavski i ikavsko-ekavski¹⁰) govori te creski govori Punte Križa i Osora. Govori sjeverno

⁸ Božidar Finka (HJA) bilježi γ također u intervokalnom (*noyà, mÿyal*) i inicijalnom položaju (*ÿjÿda, ÿriÿn*).

⁹ Vranić (2005) navodi akut kao slobodnu varijantu u lošinjskim govorima. Akut se sporadično javlja i u Finkinim zapisima (HJA), npr *piÿti/piÿti*.

¹⁰ Osim toga, dvonaglasni sustav imaju i svi ostali govori rubnog poddijalekta ikavsko-ekavskog dijalekta (Lukežić 1990: 49–50).

od Osora imaju troakcenski sustav s očuvanim neoakutom (Vranić 2005: 350).¹¹

Primjeri za kratki naglasak /˘/:

- na početnome slogu: *drüga*, 1. jd. prez. *mĩslin*, *sĩnoc*, *nĩkat*;
- na središnjem slogu: *meštrĩca* ‘učiteljica’, Gjd. *smutjĩfca*, 3. jd. prez. *okũri* ‘treba’;
- na finalnome slogu: *ovà*, *dišenjãt* ‘crtati’, *sadà*, *dajinjã* ‘daljina’.

Primjeri za dugi naglasak /˘˘/:

- na početnome slogu: *mluãda*, *druãgo*, *njiẽzina*, *criẽkva*, *juãki*;
- na središnjem slogu: *šetimuãna* ‘tjedan’, *živiẽnje* ‘život’, *popuõlne*, *danãska*;
- na finalnome slogu: *veštĩt* ‘odijelo’, *dulfin* ‘dupin’, GPR *ćapuãl* ‘uhvatio’, 3. jd. prez. *vajuã*.

Kratki naglasak na neposljednjim slogovima podložan je različitim tipovima duljenja (vidi dolje).

Kao u svim cresko-lošinjskim ekavskim govorima (Houtzagers 1985: 886 i Vranić 2005: 350), u nerezinskom naglasnom sustavu nema nenaglašenih dužina:¹² pokraćene su i prednaglasne (*ušćipnũl*, *tugã*, *tresemõ*, *mlekõ*, *krelõ*) i zanaglasne dužine (*mẽsec*, 1. jd. prez. *vĩdin*, *mõren*; GPR *dvĩgnula*, *vĩdila*; I. *brõdon*, *kũcon* itd.).

Očuvana su stara naglasna mjesta (N. *čelõ*, *ženã*; G. *dažjã*, *menẽ*; D. *nogĩ*, *tebĩ*; L. *na nosũ*; inf. *dihãt*, *kopãt*), ali je u nekih imenica *a*-osnova ž. r. starije n. p. C došlo do retrakcije naglasaka analogijom prema n. p. A (za objašnjenje pojma n. p. vidi 4. 2.), npr. *gĩsta*, *griẽda*, *fćẽla*, *ĩgla*, *jĩgra*, *mẽja*, *piẽta*. Osim toga, u govoru se katkad javljaju sporadične naglasne retrakcije, npr. *jenã/jẽna*, *ovõ/õvo*, *živĩn/živĩn*.

4.2. Koncept naglasnih paradigama

Naglasni prikaz u ovome radu zasnovan je na konceptu naglasnih paradigama prema kojemu se sve (promjenjive) riječi mogu svrstati u jednu od triju paradigama: n. p. A, n. p. B i n. p. C. Navedene naglasne paradigme javljaju se u raznim varijacijama pa se svaka od njih može podijeliti na više potparadigama.¹³ Sinkronijske naglasne paradigme izravan su nastavak praslavenskih naglasnih

¹¹ Houtzagers (1985: 886) izdvaja govore Nerezina i Sv. Jakova u zasebnu skupinu unutar ekavskih govora Cresa i Lošinja. Kao jedno od bitnih razlikovnih obilježja ističe nepostojanje tonske opozicije. Punta Križa i Osor nisu bili uključeni u njegova istraživanja.

¹² U Ćunskom i Velom Lošinju zabilježila sam neke primjere čuvanja prednaglasne dužine (Ćunski: G. *luõncã*, *žuãjãn* ‘žedan’, *Trĩ Kruãljĩ*; Veli Lošinj: *zvĩnã* ‘svinja’, *hvõlã/hvolã*).

¹³ Za detaljniju klasifikaciju vidi Bonić, Šprljan i Zorović (2023).

paradigama za kojih se tradicionalno rabe oznake oznake n. p. *a*, n. p. *b* i n. p. *c* (Kapović 2015).

Prvu rekonstrukciju praslavenskih naglasnih paradigama izvršio je Stang (1957), nakon čega je u akcentologiji općeprihvaćen sustav od triju naglasnih paradigama. N. p. *a* imala je nepomičan stari akut na osnovi (*bába – Ajd. *bábǫ). N. p. *b* mogla je imati ili neoakut na zadnjem slogu osnove (*bǫbǫ, *vǫrtite) ili naglasak na prvom zaosnovnom slogu (*travá, *nosǫti). N. p. *c* imala je pomičan naglasak koji je mogao biti na apsolutno prvom slogu (Ajd. *nǫǫǫ) ili na sufiksu/nastavku (*nogá, Imn. *nogámi). Naglasak na apsolutno prvom slogu preskakao je na prednaglasnicu (*nâ nogǫ). Osim ovih triju naglasnih paradigama, Moskovska škola, čiji je glavni predstavnik Dybo, pretpostavljala je i postojanje n. p. *d* koja bi bila kombinacija n. p. *b* i n. p. *c* (Bulatova et al 1988, Dybo et al. 1990, 1993). Temelje za tu pretpostavku postavio je Iljič-Svitič ustanovivši da se tijekom akcenatskog razvoja u većine imenica *o*-osnova m. r. odvio prijelaz iz n. p. *b* u n. p. *c*, što čini jednu od postavki Iljič-Svitičeva zakona (Langston 2007: 123). Naime, na temelju građe sa Suska (Hamm, Hraste i Guberina 1956) i iz Istre (Nemanić 1883), Iljič-Svitič je opazio da određene imenice *o*-osnova imaju miješanu paradigmu u kojoj neki oblici imaju naglasak prema n. p. *b*, a neki prema n. p. *c*, iz čega zaključuje da prijelaz iz n. p. *b* u n. p. *c* u nekim dijalektima nije obuhvatio sve imenice *o*-osnova m. r. (Иллич-Свѣтъч 1963: 119 i Iljič-Svitič 1979: 103–104). Takva miješana naglasna paradigma pronađena je i u zapadnom ukrajinskom dijalektu i u ruskim krivičkim dijalektima (Nikolaev 1988, 1989 i 1991).

N. p. *d* bila je, prema postavci Moskovske akcentološke škole, prijelazna faza između n. p. *b* i n. p. *c* te je imala pomičan naglasak u NA, a nepomičan naglasak u drugim oblicima (Bulatova et al. 1988 te Dybo et al. 1990; 1993, Kapović 2015: 171–172 i 2020: 680).

Postojanje n. p. *d* ni danas nije u slavenskoj dijalektologiji općeprihvaćena činjenica te je mnogi dijalektolozi smatraju kontroverznom. Kortlandt (1975 i 1994) smatra da građa korištena za argumentiranje praslavenske n. p. *d* jednostavno predstavlja područja na kojima zakon Illič-Svityča nije proveden. Vermeer pak iskazuje sumnju u vjerodostojnost susačke građe zbog kontradiktornih podataka (naime, Hrastini podatci iz dijela o morfologiji, koji ukazuju na odraz n. p. *d*, ne podudaraju se s Hammovim koje je Vermeer, nakon istraživanja koje je sâm proveo na Susku 1979., potvrdio kao točne). Stoga kaže: »The čakavian evidence for the claim that Illič-Svityč's law did not affect all of Slavonic is for the time being inconclusive« (Kortlandt 1984: 23).

Langston (2007) donosi sintezu dotadašnjih podataka o eventualnim tragovima n. p. *d* u čakavskom, citirajući pritom građu sa Suska (prema Hamm, Hraste

i Guberina 1956), iz Sali na Dugom Otoku (prema Dybo, Zamjatina i Nikolaev 1993: 107–108), iz Senja (prema Moguš 1966: 67), s Raba (prema Kušar 1984) i iz nedefiniranog „istarskog” dijalekta, kako ga naziva (prema Nemanić 1883: 370f). Usto navodi i neke izolirane primjere iz raznih čakavskih govora koji bi mogli predstavljati odraz n. p. *d* (Silba, Žminj). Na temelju iznesene građe Langston zaključuje da postojećim dokazima o postojanju n. p. *d* treba pristupiti s oprezom s obzirom, između ostalog, i na nepouzdanost dijela građe. Upozorava na to da neki procesi koji su se odvijali u određenim govorima, primjerice gubitak tonske opozicije ili sekundarno duljenje vokala u zatvorenome slogu, zamagljuje izvornu razliku između naglasnih paradigama. Iako ne isključuje mogućnost da je navedena građa dokaz postojanje psl. n. p. *d*, navodi i alternativnu mogućnost da je riječ o naknadnom miješanju naglasnih paradigama B i C.

Ipak, recentnija istraživanja susačkoga govora idu u prilog Iljič-Svitičevoj pretpostavci. Shrager (2011) je ispitivanjem govora susačkih doseljenika u New Jerseyu potvrdila postojanje miješane naglasne paradigme u imenica *o*-osnova m. r. U prilog njegovoj tezi ide, osim toga, i činjenica da se sinkronijska n. p. *D* uglavnom javlja kod imenica izvorne n. p. *d*. Nadalje, recentnim detaljnim istraživanjem Kapović je na Susku ispitao sve relevantne imenice *o*-osnova (2020) te otkrio znatan broj imenica sinkronijske n. p. *D*. Većina tih imenica pripadale su i pretpostavljenoj povijesnoj n. p. *d*.

Pomnijim ciljanim ispitivanjem nerezinskih naglasnih paradigama ustanovila sam da i u nerezinskom postoji sinkronijska n. p. *D*. Građa i oblici se u velikoj mjeri podudaraju sa susačkim. Razlika je u tome što u susačkom neke imenice imaju mobilnost naglasaka u množinskim padežima, npr. Amn. *rozì/ròzi*, što u nerezinskom nije ovjereno, i u tome što je u susačkom preskakanje na prednaglasnicu puno dosljednije (usp. Kapović 2020: 696).

4.2.1. Naglasna paradigma D

Naglasna paradigma D javlja se isključivo u imenica *a*-vrste m. r. te stoga ovdje navodim kratak prikaz naglasnih paradigama spomenutih imenica.

N. p. A karakterizira nepomičan naglasak na osnovi kroz cijelu paradigmu: *mûš*, GA. *mûža*, D. *mûžu*, V. *mûžu*, L. *od mûžu*, ngavi. *mûži*, d. *mûžon*, l. *od mûžeh*.

N. p. B ima naglasak na zaosnovnome slogu, odnosno, ako je nastavak *-ø*, na zadnjem slogu osnove: *otàc*, GA. *ocà*, D. *ocù*, L. *ot ocù*, I. *zis ociên*, ngavi. *ocì*, d. *ocuôn*, l. *zis ocèh*.

N. p. C ima pomičan naglasak, koji je u nekim oblicima na apsolutno prvome slogu, a u nekima na nastavku. Naglasak imenica na apsolutnom početku riječi

izvorno preskače na prednaglasnicu. U NA. odvija se kompenzacijsko duljenje:¹⁴ *bruôt*, G. *brôda*, D. *brôdu*, A. *bruôt/nâ brot*, V. *brôdu*, L. *na brođù*, I. *ziz brôdon*, ngavi. *brôdi*, d. *brôdon*, l. *na brôdeh*.

Naglasak imenica n. p. C izvorno preskače na prednaglasnicu u A. (*nâ more*, *nâ vreme*, *nâ dan*, *nâ pir*, *nâ brot*, *nâ misal*, *vâ dne*, *pòd goru*, *pô starost*, *nâ pomoć*, *nâ misal*), katkad i u L. (*pô svetu*, *pô moru*), no preskakanje je u mnogim primjerima izgubljeno (*za dūšu*, *na zēmjū*, *na pūt*, *na stūp*, *na ôci*, *na ūši* i td.). U G. nema preskakanja naglasaka (A. *nâ brot*, ali G. *ziz brôda*). Naglasak iznimno može preskakati i u imenica n. p. B (*škviêr*, G. *šilverä*, A. *nâ šilver*).

N. p. D predstavlja kombinaciju n. p. B i n. p. C: poput imenica n. p. C, ove imenice imaju kompenzacijsko duljenje u NA, a neke od njih i preskakanje naglasaka na prednaglasnicu u A. (iako je preskakanje u nerezinskome govoru u većini slučajeva izgubljeno). Poput imenica n. p. B, naglasak je na nastavku u jedninskim kosim padežima. U množinskim padežima naglasak je na osnovi kao u n. p. C.: *ruôh* ‘rog’, G. *rogà* (*Uôf vuôl jîma dvuâ rogà.*), A. *za ruôh/zâ roh* (*Potegnî ga za ruôh / zâ roh*), ngva. *rôzi*; *za rôzi* (*Potegnî ga za rôzi.*), i. *z rôzi* (*Ubuôl me je z rôzi.*).

Ovakav naglasak imaju sljedeće imenice: *buôk* ‘bok’ (G. *bokà*, ngai. *bôci*, l. *na bôceh*), *druôp* ‘iznutrice’ (G. *drobà*, n. *drôbi*), *duôl* ‘udolina’ (G. *dolà*, nga. *dôli*, l. *po dôleh*), *juâs* ‘plitki završetak uvale’ (G. *jazà*, n. *juâzi*), *rûp* ‘rub’ (G. *rubà*, n. *rubî/rûbi*), *ruôh* ‘rog’ (G. *rogà*, ngai. *rôzi*), *tiêh* ‘obradiva površina okružena stijenjem’ (G. *tegà*, nga. *tiêzi*, l. *tiêzeh*), *stuôl* (G. *stolà*, n. *stôli*), *zît* ‘zid’ (G. *zidà*, nga. *zîdi*, l. *po zîdeh*).

N. p. D često se javlja u dubletnim oblicima uz n. p. C. Takav je slučaj u sljedećih imenica: *briêh* ‘brijeg’ (G. *briêga/bregà*, nga. *briêzi*, l. *po briêzeh*), *huâr* ‘panj’ (G. *harà*, ngav. *huâri/harî*), *nuôs* (G. *nôsa/nosà*, nga. *nôsi*, l. *vav nôseh*), *vruât* ‘vrat’ (G. *vruâta/vratà*, nga. *vratî/vruâti*).

Preskakanje naglasaka na proklitiku u A. ovjereno je samo u imenica *nuôs* (*zâ nos*), *ruôh* (*zâ roh*) i *vruât* (*nâ vrat*), uz supostojanje varijante bez preskakanja (*za nuôs*, *za ruôh*, *na vruât*). U ostalih imenica nema preskakanja (*na briêh*, *za buôk*, *za druôp*, *na duôl*, *na grôp*, *na huâr*, *na stuôl*, *na zît*).

Kompenzacijsko duljenje u NA. katkada izostaje, npr. u imenica *grôp* ‘grob’ (G. *grobà*, n. *grôbi*, l. *vav grôbeh*) i *grôst* ‘grozd’ (G. *grozdà*, ngav. *grôzdi/grozđi*, l. *na grôzdeh*).

¹⁴ Kompenzacijsko duljenje odvija se u riječima s početnim cirkumfleksom u psl. n. p. *c* koje završavaju poluglasom (npr. u štok. *môc* < *môt'ь, *pòmôc* < *pômot'ь), Kapović 2015: 231–232.

4.3. Duljenja naglašenoga vokala

U nerezinskome govoru vokali pod kratkim naglaskom podliježu različitim tipovima duljenja: duljenje u slogu zatvorenome sonantom, duljenje u naglašenom zatvorenome slogu, duljenje u naglašenome slogu, neocirkumfleksno duljenje i duljenje u poludugi naglasak.

4.3.1. Duljenje u slogu zatvorenome sonantom (*j, l, r, v, m, n, ņ*)

Duljenje pred sonantima karakteristično je za sve čakavske govore, a razlike se odnose na uvjete i rezultate duljenja. Inače je rezultat ovoga duljenja u sjevernočakavskim govorima neoakut, no kako u nerezinskome govoru nema tonske opozicije, rezultat je dugosilazni naglasak.¹⁵ Budući da je riječ o starom tipu duljenja, koje se kronološki odvila prije diftongacije dugih vokala,¹⁶ vokali zahvaćeni predsonantskim duljenjem su »po artikulaciji, funkciji i mijenama kojima su podložni potpuno identični etimološki dugima« (Zubčić 2006: 331). Konkretno, u slučaju nerezinskoga govora, na produljenim se vokalima odvija diftongacija.

Duljenje se u Nerezinama provodi dosljedno u unutarnjem slogu, manje dosljedno u finalnome slogu.

Primjeri duljenja:

a) u unutarnjem slogu: *divuôjka*, *guôrki*, *zmôrac*, G. *zmuôrca* 'sjeveroistok', *korênat*, G. *koriênta* 'morska struja', *Studênac*, L. *na Studiêncu*; *Nerezînac*, n. *Nerezînci*;¹⁷

Iznimke:

- u prefiksu *naj-* (*nâjmlaji*, *nâjprije*);
- katkad ispred *n* (*brènkak* 'zanovijetati', *vànka*).¹⁸

Dugi naglasak u oblicima *zmôrac*, *korênat*, *Studênac* i td. rezultat je naknadnoga duljenja u naglašenome slogu (vidi dolje); izvorno je riječ o kratkome naglasku.

b) u finalnome slogu: *mugruânj* 'šipak', *tovuâr* 'magarac', *vapuôr* 'brod', *kosuôr* 'kosir', *kuônj*; GPR *ustuâl*, *ušćipnûl*, *budîl*;¹⁹

¹⁵ Vidi Kapović 2015: 574–583.

¹⁶ Predsonantsko duljenje se odvila prilikom ispadanja poluglasa. Vidi Kapović 2015: 554–555.

¹⁷ Usp. u Velom Lošinju *jâñac*, g. *jônca*, n. *jônci*; *lonăc*, G. *luônca*, *pokuôjni* (moji podatci).

¹⁸ Usp. u Velom Lošinju *mârca*, *pâlca*, *stârca*, *tânca* (Lukežić 1990: 67).

¹⁹ Usp. u Velom Lošinju primjere duljenja *vuôl*, *tovôr*, *dîm*, *posâl* i primjer *ogâñ* bez duljenja (moji podatci).

Iznimke:

- na odrazu poluglasa (*koṭàl, oràl, Vazàn, posàl, samànj* ‘sajam’, 1. jd. prez. *nisèn*);
- u 1. jd. prez. glagola n. p. C (*hropèn* ‘hrčem’, *zjedèn* ‘izjedem’);
- u GPR m. r. nekih glagola (*šàl* ‘išao’, *prišàl, oràl*);
- u pridjeva s dočetnim *-av* i *-iv* koji se ostvaruju kao *-af* i *-if* (*boležjif, strašjif, malčaf, jetikaf* ‘čangrizav’ i td.);
- u pridjevskih zamjenica s dočetkom *-ov* koji se ostvaruje kao *-of* (*takòf, ovakòf, kakòf* i td.);²⁰
- u nekih imenica, npr. *čobàn, kròf, sùr, đim; škòj/škuòj* ‘otok’.²¹

4.3.2. Duljenje u naglašenom (nefinalnom) zatvorenome slogu

Duljenje u naglašenom zatvorenome slogu u principu se ne očekuje u nerezinskom govoru jer je ono tipično za srednjočakavske (ikavsko-ekavske) govore južno od linije Lošinj–Novi Vinodolski (Kapović 2015: 594).²² Lukežić (1990: 84) tvrdi da se ovaj tip duljenja »odvija u ikavsko-ekavskim govorima različitom čestotom i u zavisnosti od vokala na kojem se ostvaruje«. Također napominje (1990: 85–87) da se ovakvo duljenje iskazuje kao vrlo izražena tendencija ili zakon u otočkom arealu ikavsko-ekavskog dijalekta, uključujući lošinjske govore, ali i da ovakvog duljenja nema ni u ikavskim ni u ekavskim govorima čakavskog narječja. Prema Zubčić (2006: 337), ovaj tip duljenja nije tipičan za čakavski sjever »jer se ostvaruje unutar malobrojnih oaza i najčešće nije sustavno«. U sjeveročakavskim govorima Zubčić navodi samo primjere duljenja u finalnom zatvorenome slogu, ne i u unutarnjem slogu.²³

Čini se da se u nerezinskom govoru duljenje u naglašenom zatvorenome slogu ipak odvija u određenih primjera, npr.: *bluâydan, puniêstra* ‘prozor’, *neviêstica* ‘snaha’, *pruâskva* ‘breskva’, *bruôskva* ‘kelj’.²⁴ Na finalnome slogu nema duljenja:

²⁰ Izostanak duljenja u svim navedenim slučajevima karakterističan je i za ostale creske i sjevernoločinske govore. Vidi Zubčić 2006: 334.

²¹ Lukežić navodi neke iznimke u Malom Lošinju: u finalnom slogu prezentski oblici, npr. *pletèn, grizèn*; u Velom Lošinju: u finalnom: *ogànj, papàr, pakàl, Vazàn, tovàr, barìl, kradèn* (Lukežić 1990: 67).

²² »Teritorijalno gledano, duženje u ZNS je tipično za srednočak. otoke između Krka i Dugog otoka (naravno, ne sve)« Kapović 2015: 599.

²³ Primjerice na odrazu poluglasa u imenica sa sufiksom *-ac* npr. *otâc, kotâc* (Nerezine i Sv. Jakov), ali *kolâc, konâc, telâc* bez duljenja (Nerezine). U Nerezinama Zubčić bilježi i dublete *mâsline* i *muâsline* (Zubčić 2006: 337). Osobno u Nerezinama bilježim isključivo diftong *ua* kao odraz *â* (nikad *a*) i primjer *mâslina*, uz izričito nijekanje informantice oblika *muâslina*, koji pak bilježim u Čunskome.

²⁴ Kapović (2015: 597) tvrdi da je ovaj tip duljenja u nekim govorima nedosljedan, tj. nije proveden u svim primjerima ili je proveden samo fakultativno u nekim.

otâc, obêt ‘ručak’, kao ni u jednosložica: *dâš* ‘kiša’, *pâs*.²⁵ Po diftongaciji koja se odvila na produljenim vokalima vidljivo je da je riječ o kronološki starijem tipu duljenja koje se odvalo prije diftongacije. Kako se u govorima Ćunskog, Malog Lošinja i Velog Lošinja ovakav tip duljenja provodi dosljedno, moguće je da je riječ o izoliranim primjerima koji su izravno preuzeti iz tih govora, ili pak o izrazito rubnom obilježju nerezinske akcentuacije.²⁶ Također, moguće je i da postoje primjeri duljenja na vokalima *i* i *u*, no budući da ti vokali ne diftongiraju rezultati se duljenja mogu preklapati s poludugim naglaskom (vidi dolje), zbog čega nema pouzdanih primjera.

4.3.3. Duljenje u naglašenome (nefinalnom) slogu

Ovaj tip duljenja javlja se na cijelom čakavskom teritoriju, a razlike među pojedinim govorima odnose se na vokale zahvaćene duljenjem i na uvjete duljenja. Dosadašnjim istraživanjima na Lošinju, Susku i Cresu potvrđeno je duljenje vokala *a*, *e* i *o* (Kapović 2015: 594–595 i 606–607 te Zubčić 2006: 341–342).²⁷ U nerezinskom govoru duljenje zahvaća vokale *a*, *e* i *o* u nefinalnim naglašenim (otvorenim i zatvorenim) slogovima.²⁸ Ovo duljenje je kronološki mlađe od duljenja u zatvorenom naglašenome slogu, a što je vidljivo iz činjenice da produljeni vokali ne diftongiraju (usp. Kapović 2015: 610). Stoga ovo duljenje ne treba brkati sa starijim duljenjem u naglašenom (nefinalnom) zatvorenom slogu (tipa *pruâskva*) pri kojem se provodi diftongacija (vidi gore). Navedena tvrdnja donekle se kosi s tvrdnjom Zubčić (2006: 341) da se u creskim i sjevernoločinskim

²⁵ Usp. u Velom Lošinju primjere duljenja u finalnome slogu: *obrâz, otâc, carcôk* i u jednosložica: *gât* (‘zmija’), *bôs* (inf.) te primjere bez duljenja u finalnome slogu: *ocât, svenâc, telâc, zubâc* i u jednosložica: *prâg, mâc, pâs* (Lukežić 1990: 69).

²⁶ Usp. u Ćunskom *bloâdan, pruâskva, gruâbļe, muâsline, viêšta, poniêst, mêsto, rêkla, gôst, luôkva, prîšli* (moji podatci). Duljenje u Ćunskom bilježi i Kapović (2015: 603–604). Lukežić (1990: 69) bilježi duljenje u Velom Lošinju načelno obavezno na vokalima *a*, *e*, *o*, npr. *glâstovica, blâgdan, grâvran, mâska, kuniêtrica, miêsto*, n. *liêbra, neviêsta, niês* (inf.), *doniês, pliês* (inf.), *nuôhti, kobuôdnica*. Za Mali Lošinj navodi primjere: *muâsline/muâsline, roâvran, pruâšća, funiêstra, miêsto, neviêsta, premiêstit, parniêst, nuôhti/nôhti*.

²⁷ Prema Lukežić (1990: 90), u Velom Lošinju duljenje je načelno obvezno na *a*, fakultativno na *e*, *o*, *i*, a u Malom Lošinju fakultativno na *a*, *e*, *o*, *i*. Zubčić (2017: 745) pak za Mali Lošinj navodi duljenje na vokalima *a*, *e* i *o*. Također navodi (2006: 331) da se u creskim i sjevernoločinskim govorima na primarno kratkim vokalima *a*, *e*, *o* pri sekundarnu duljenju u nefinalnim slogovima ostvaruje zavnuti naglasak, izuzev na vokalu koji je podrijetlom od poluglasa. Naravno, u nerezinskom govoru ne može se ostvariti zavnuti naglasak (neoakut) budući da je tonska opozicija izgubljena (primjedba autorice). Vidi također Houtzagers 1985.

²⁸ Vranić (2005: 236) navodi da je kratki naglasak često produljen (obično u otvorenu slogu), izuzev na vokalima podrijetlom od *šva*, npr. *hâbaj, dâlgo*. Finka (HJA) ovakav naglasak bilježi znakom <^> sporadično na vokalu *a* (npr. *pârvi/pârvi, jedanâjst/jedanâjst* i td.).

govorima »sustavno (...) dulje vokali *a*, *e* i *o*, a kvantitetom se, najčešće i kvaliteto-
tom, ne razlikuju od etimološki dugih vokala«. ²⁹

Iako duljenje u naglašenom (nefinalnome) slogu u nerezinskome govoru zahvaća i otvorene i zatvorene slogove, postoje razlike u dosljednosti i učestalosti duljenja u tim dvama slučajevima. Naime, kako ćemo vidjeti u primjerima koji slijede, duljenje u otvorenom slogu učestalije je i dosljednije, dok je duljenje u zatvorenome slogu manje dosljedno.

A) duljenje u otvorenome slogu

U moje informantice dosljedno se dulje vokali *a*, *e* i *o* u otvorenom naglašenome slogu, a rezultat duljenja naglasak je fonetski jednak izvornome dugome naglasku. Ipak, u nekih govornika opazila sam manje dosljednosti u duljenju vokala *e* i *o*.

Primjeri duljenja:

- na vokalu *a*: *râme*, *vâvek*, *lopâta*, *kâmo*, *pjâca*, *slâbo*, *G. mâtere*, *vrâga*; GPR *dâla*, *ustâla* itd.;
- na vokalu *e*: *besêda*, *kolêno*, *udêlat*, *nedêja*, *susêda*, *lêto*, GPR *tarpêla*, *štêla*, *skarbêla* itd.;
- na vokalu *o*: *ôci*, *bôje*, *vôjin*, *govôrin*, *gôre*, *dôle*, *dôma*, *sebôta*, *vôja*, GPR *môgal* itd.

B) duljenje u zatvorenome slogu

Duljenje u zatvorenome slogu provodi se s nešto manjom dosljednošću nego duljenje u otvorenome slogu. Dok je vokal *a* često produljen (u moje sam informantice zabilježila tek pokoju iznimku), na vokalima *e* i *o* duljenje se provodi uz mnoge iznimke. Ostvaraj ovog tipa duljenja u nekim je primjerima fakultativan; naime u moje informantice katkad bilježim različit naglasak u istim primjerima (npr. 1. jd. prez. *napêštan* i *napêštan* 'istučem'), a i u drugih sam govornika opazila puno više iznimaka.

Primjeri duljenja:

- na vokalu *a*: *zâdnji*, *danâska*, *vičêrâska*, *opjâhnut* 'isprati'; iznimke: *sâyda* 'uvijek', *sâydere* itd.;
- na vokalu *e*: *obêdvat* 'ručati', *črêšnja*, *unêšto* 'prilično', *mêsto*, komp. pril. *lêpce*; iznimke: *jêška* 'mamac za ribu', *krêšta* 'krijesta', *sêkat*;
- na vokalu *o*: *dôsta*, *pôšta*, *smôkva*, *lôkva*, GPR *okrôšnjala* 'ošamarila'; iznimke: *ôblak*, *ôbruč*, *pôzdraf*, 1. jd. prez. *zvôdnin* 'razvodnim', *zôštrin* 'izoštrim' itd.

²⁹ Zubčić (2006: 342) navodi da dosezi duljenja nisu jednaki te da su duljenja sustavnija što se više ide prema jugu. Ipak, u Nerezinama bilježi dublete na planu kvalitete produljenoga vokala *muâsline*: *siromâsi* i *vičêra*: *Kaštêlu*. Osobno bilježim isključivo *ię* kao odraz *ě*.

U ovaj tip duljenja spadaju i primjeri duljenja refleksa slogotvornog *l* (*sâlza*, *pâlš*, *žâliti*) i *r* (*kârf*, *pârsa*, *sekârva*, *žârno*, *čârf*, *gârm*, *tvârdi*). Iz ovih je primjera očito da su u nerezinskome govoru sekvence *ar* i *al* nastale od slogotvornog *r*, odnosno *l*, nakon provođenja predsonantskoga duljenja.

4.3.4. Neocirkumfleksno duljenje

Ova pojava (u literaturi poznata i kao sjevernočakavska metatonija) karakteristična je za sjevernočakavske govore te su se prema njoj sjeverozapadni čakavski govori tradicionalno izdvajali u zaseban sustav u odnosu na središnje i jugoistočne čakavske govore u kojima nema metatonije (npr. Vermeer 1982: 289–290; Zubčić 2006: 327–328). Izoglosa neocirkumfleksnoga duljenja ne poklapa se s izoglosom odraza *jata*: osim sjevernočakavskoga dijalekta ova pojava obuhvaća i sjever ikavsko-ekavskoga srednjočakavskoga dijalekta, npr. krčke govore, Novi Vinodolski, Grobnik i td. (Kapović 2015: 291).

Govoreći o neocirkumfleksnom duljenju, Vermeer (1982: 291) kao liniju razgraničenja navodi liniju „Lošinj–Novi” koja siječe Lošinj na dva dijela protežući se do područja između Novog Vinodolskog i Senja. Neocirkumfleks je, dakle, prisutan u većini čakavskih govora sjeverno od te linije (u nekim govorima Istre i Hrvatskog primorja te na Krku, Cresu i dijelu Lošinja), dok ga južno od te linije nema, kao ni u Gradišću i u dubljoj unutrašnjosti čakavskoga područja.³⁰ Prisutstvo ili odsutstvo neocirkumfleksa jedan je od glavnih kriterija Vermeerove podjele čakavskih govora na sjeverozapadne (govori s neocirkumfleksom bez obzira na odraz *jata*), središnje (ikavsko-ekavske govore bez neocirkumfleksa) i jugoistočne (ikavske govore bez neocirkumfleksa) (Vermeer 1982: 289–290).

Mišljenja dijalektologā po pitanju kategorija neocirkumfleksnoga duljenja su različita. Prema Lukežić (1996: 90), u sjevernočakavskim govorima metatonija se obično odvija u prezentskoj osnovi dijela glagola prve, druge, pete i šeste vrste (npr. inf. *sèst*, *lâjat*, *putovât*: 1. l. jd. prez. *lêgnên*, *sêdên*, *lâjên*, *lâjuć*, *putûjuć*) te u određenih pridjeva (*stâri*, *bogâti*, *širôki*). Zubčić (2018: 96) precizira da je riječ o prezentima sljedećih glagola: *e*-prezentima n. p. *a* s osnovom na sonant (tipa *šîje*, *čûje*), *ne*-prezentima n. p. *a* (tipa *zîne*, *počîne*, *nîkne*, *gîne*), *je*-prezentima n. p. *a* (tipa *jâše*, *mâže*) i *e*-prezentima s osnovom na sonant koji su prešli iz n. p. *a* u n. p. *c* (tipa *gnjîje*, *kûje*, *vîje* i td.). Nadalje, Zubčić (2018: 104–105) svrstava Nerezine (zajedno sa Svetim Jakovom i Puntom Križa) u one govore u kojima se duljenje ostvaruje u svim navedenim kategorijama osim u *ne*-prezentima (*šit*: *šîje*, *lâjat*: *loâje*; *đignut*: *đigne*; *plâkat*: *ploâće*; *vêjat*: *viêjen*)³¹ te da u sjevernoločinjnskim i

³⁰ Vidi također Kapović 2015: 291.

³¹ Vranić (2005: 238–239) pak tvrdi da je u sjevernoločinjnskim govorima neocirkumfleks rijetko zabilježen, npr. 1. jd. prez. *plâčen/ploâčen* (Nerezine), *potêžen/potiêžen* (Nerezine i Sv. Jakov). Usp. Houtzagers 1984/85: 885.

creskim govorima nema duljenja u određenih pridjeva (Zubčić 2018: 135). Kapović (2015: 292–293) pak tvrdi da se metatonija u sjevernočakavskim govorima odvija u svim *e*-prezentima i u glagolskom prilogu sadašnjem glagola n. p. *a*. Što se tiče određenih pridjeva, navodi da se neocirkumfleks na čakavskome sjeveru u njima javlja u svim ili većini oblika u nekim govorima (npr. Kastav, Grobnik), a u nekima (npr. Novi Vinodolski) u samo nekoliko njih (Kapović 2015: 330).

Valja napomenuti i da je riječ o starome tipu duljenja³² nakon kojeg se na produljenim vokalima *a*, *e* i *o* odvila diftongacija. Budući da vokali *a*, *e* i *o* podliježu i novijem tipu duljenja u naglašenome slogu (vidi gore), diftongacija može poslužiti kao vrijedan razlikovni kriterij u utvrđivanju kategorija neocirkumfleksnoga duljenja.

Prema mojim podatcima, u nerezinskome se govoru neocirkumfleksno duljenje provodi u određenim glagolskim kategorijama:

- u *e*-prezentima n. p. A, npr. *bûden*, *šîjen*, *čûjen*, *obûjen*, *trûjen*;
- u *je*-prezentima n. p. A, npr. *pluâčen se*, *muâžen*, *luâje*, *riêže*; iznimka: *lâžeš*;³³
- u prezentu *eva*-glagola n. p. B, npr. *pobojšûjen*, *rinforcûje* ‘pojačava se’, *kacûjen* ‘podvaljujem’, *kalmûje* ‘smiruje se’.

Duljenja nema u *ne*-prezentima (što se podudara s podatcima Zubčić, vidi gore); dužina u primjerima *kjêknut* – *kjêknen*, *prâsnut* – *prâsnen*, *odlâynut* – *odlâynen* posljedica novijeg tipa duljenja u naglašenome slogu (vidi 4. 3. 3.), što je vidljivo iz neprovođenja diftongacije.

Nije sigurno odvija li se neocirkumfleksno duljenje u određenih pridjeva. Po svemu sudeći, moguće su dvije varijante: ili se duljenje uopće ne odvija, ili se odvija tek u nekolicini primjera. Naime, nerezinski primjeri *stuâri*, *muâli*, *pruâvi*, *ruâni*, koji se često u literaturi navode kao primjeri neocirkumfleksnoga duljenja,³⁴ nisu pouzdani jer isti pridjevi imaju neoakut u južnočakavskim govorima što upućuje na drugačije postanje duljine. Prema Kapoviću (2011: 114) ovi pridjevi izvorno pripadaju n. p. *a* i imaju naglasak koji postankom nije neocirkumfleks.³⁵ Zubčić (2018: 128–130) tvrdi da se neocirkumfleks u sjevernočakavskim govorima javlja u sljedećih sufikasa: *-at*, *-an*, *-iv*, *-av*, *-ev*, *-en*, *-ok* i *-ak*.

³² Do duljenja je nesumnjivo došlo »prije jednačenja odraza starog akuta (*´) s odrazom starog kratkog neoakuta (*´) i starog kratkog (*´) i pokraćenog dugog cirkumfleksa (*´)« Kapović 2015: 278.

³³ Jasno je da nije riječ o neocirkumfleksnome duljenju jer rezultat nije diftong (vidi gore).

³⁴ Npr. Brozović i Ivić 1988: 226, Lisac 2009: 79 i dr.

³⁵ Dugosilazni naglasak i tim primjerima dolazi od starijih oblika *prâvī*, *stârī*, *mâlī*, *rânī* koji imaju neoakut nejasna postanja (Kapović 2011: 114). Za problematizaciju neocirkumfleksa u navedenim primjerima vidi također Zubčić 2018: 113–114.

Navodim primjere za navedene sufikse iz nerezinske građe:

-at: *bogâti*, *domišjâti*, *golovrâti*, *muhjâti* ‘mušičav’;

-an: *pruâzni*, ali *potrêbno*, *želèzni*;

-iv: *boležjîva*, *strašjîva*, *gropjîvo* ‘čvornato’;

-av: *arjâvi* ‘hrđav’, *jetikâvi* ‘čangrizav’, *lašćâvi* ‘blještav’, *palzâvi* ‘sklizak’;

-en: *čavjêna*, *zelêna*, *poštêna*;

-ok: *visôki*, *širôki*, *galbôki* ‘dubok’;

-ak: *kruâtki*, *riêtki*.

Iz navedene građe je vidljivo da se duljenje u većini slučajeva ne provodi; iznimka je pridjev *kruâtki*. Naime, pridjevi *pruâzni* i *riêtki* ne mogu se smatrati primjerima duljenja jer su dugi i u neodređenom obliku. Iako pridjev *kruâtki* na prvi pogled djeluje kao primjer neocirkumfleksnoga duljenja, s takvim zaključkom ne treba žuriti. Naime, ovaj je pridjev (kao i pridjev *riêtki*) potvrđen drugdje u čakavskom kao n. p. B: ili n. p. A^B: te se kod njega takav naglasak i očekuje.³⁶ I pridjev *prazan* u većini sjevernočakavskih govora također izvorno pripada n. p. B:³⁷ Budući da u ostalih sufikasa nema primjera za neocirkumfleksno duljenje, tvrdnja Zubčić da u Nerezinama nema neocirkumfleksnoga duljenja u određenih pridjeva (vidi gore) vjerojatno je točna. Ako je u nekih od ovih primjera ipak riječ o neocirkumfleksu, to se pak uklapa u Kapovićevu tvrdnju da se on u nekim sjevernočakavskim govorima javlja tek u nekolicini primjera (vidi gore).

4.3.5. Duljenje u poludugi (tromi) naglasak

Poludugi (tromi) naglasak javlja se kao fakultativna varijanta kratkoga naglasaka u unutarnjem otvorenom (a katkad i zatvorenom) slogu. Može se ostvariti na vokalima *i* i *u* koji nisu zahvaćeni nijednim od već spomenutih tipova duljenja. Tromi naglasak zabilježen je u nekim sjevernočakavskim govorima, npr. sporadično na Susku (Kapović 2020: 529). O sličnoj pojavi govori Zubčić (2006: 331) kada piše o mlađem tipu duljenja u otvorenu slogu pri kojem »vokali najčešće ne dosežu kvantitetu etimološki dugih i najčešće ih ne prate kvalitativne promjene koje se događaju na etimološki dugim vokalima«. Ovakav naglasak Zubčić je evidentirala u mnogim sjeverozapadnim čakavskim govorima (isključivo u otvorenome slogu) i također ga bilježi znakom <” > (Zubčić 2006: 338–341). Na Cresu i na Lošinju Zubčić pak ne bilježi tromi naglasak, već isključivo sustavno

³⁶ Pridjev *kratak* ima dužinu i u jčak., npr. Filipjakov: *krâtak*, Brač: *krôtak*. Kapović 2011: 402–403 i 427–429.

³⁷ N. p. B: u ovoga pridjeva očuvana je u Grobniku (*prâžân*) i Orlecu (*prazèn/prâžen – praznâ*), dok je u nekim govorima prešao u n. p. C:, npr. u Senju i u Orbanićima (*prâzan*). U Rijeci pak supostoje oblici n. p. B: (*prâžân*) i n. p. C: (*prâzan*). Prijelaz u n. p. C: zabilježen je i u južnočakavskom (*proâzan*), Kapović 2011: 402–403.

duljenje *a*, *e* i *o* u nefinalnom otvorenome slogu (vidi 4. 3. 3.). S obzirom da je tromi naglasak izrazito učestao u moje informantice, ali da ga u nekih ispitanika uopće nisam zabilježila, moguće je da je riječ o individualnom obilježju.³⁸

Fonetski gledano, ostvaraj poludugog naglaska može biti nešto duži od kratkog, ali i potpuno jednak dugom naglasku. Najčešće je vrlo blizak dinamičkom naglasku kakav imaju govori s jednonaglasnim sustavom. U ovome radu poludugi naglasak bilježim znakom <" >, slijedeći pritom tradiciju hrvatske dijalektologije.³⁹

Poludugi (tromi) naglasak može se ostvariti:

- na vokalu *i* u unutarnjem otvorenome slogu (GPR *zlečila*, *sila*, *više*), katkad i u unutarnjem zatvorenome slogu (*turšiti*, *sitra*);
- na vokalu *u* u unutarnjem otvorenome slogu (GPR *čūla*, *okūri*, *čūda*, *mūčil*, *kūća*), katkad i u unutarnjem zatvorenome slogu (*krūšva*).

5. Zaključak

Govor mjesta Nerezine na otoku Lošinju pripada otočkom poddijalektu sjevernočakavskog ekavskog dijalekta te se unutar njega, zajedno s govovima Svetoga Jakova te Osora i Punte Križa na Cresu, odlikuje nekim rubnim značajkama u odnosu na ostale sjevernočakavske govore.

Uz obilježja koja su karakteristična za mnoge govore sjevernočakavskog otočkog poddijalekta (primjerice, nepostojanje tonske opreke i nenaglašenih dužina), nerezinska se prozodija odlikuje nekim obilježjima koja dijele sjevernočakavski i srednjočakavski govori (npr. duljenje u naglašenome slogu). S druge strane, duljenje u zatvorenom naglašenome slogu, koje je u nerezinskom zabilježeno u nekolicini primjera, obilježje je koje potvrđuje rubnost nerezinskoga govora u odnosu na ostale govore otočkoga poddijalekta, s obzirom da je riječ o obilježju karakterističnom za ikavsko-ekavske govore koje se u ekavskim govovima ne očekuje.

Najzanimljivije obilježje nerezinske akcentuacije zasigurno je postojanje naglasne paradigme D. Činjenica da se primjeri izneseni u ovome radu u velikoj mjeri podudaraju sa susačkim primjerima ide u prilog pretpostavci da je susačka (a time vjerojatno i nerezinska) n. p. D izravan nastavak praslavenske n. p. *d*. Zajedno sa susačkom građom, nerezinski primjeri n. p. D mogu poslužiti kao polazišna točka za daljnja sustavnija akcentološka istraživanja na širem prostoru. U nadi da ova tvrdnja neće zvučati odviše pretenciozno, usudila bih se reći da bi rezultati tih istraživanja mogli biti od značaja ne samo za hrvatsku dijalektologiju, već i za historijsko-komparativnu akcentologiju.

³⁸ Poludugi naglasak ne bilježi ni Finka (HJA).

³⁹ Usp. npr. Ivšić 1970: 157–158 i Kapović 2015: 47, 221.

Literatura

- Bonić, Onorato; Šprljan, Nataša; Zorović, Flavia. 2023. *Nerezinski beseduar*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Dybo, V. A.; Zamjatina, G. I.; Nikolaev, S. L. 1993. *Osnovy slavjanskoj akcentologii*. Moscow: Nauka.
- Finka, Božidar. 1964. *Upitnik HJA*, Otok Lošinj (Nerezine).
- Hamm, Josip; Hrašte, Mate; Guberina, Petar. 1956. Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 7–213.
- Houtzagers, Hubrecht Peter. 1982. Accentuation in a Few Dialects of the Island of Cres. *South Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics 2)*, 117–129.
- Houtzagers, Hubrecht Peter. 2003. On the phonology of the Cakavian dialect of Cunski on the island of Losinj. *Filologija*, 41, Zagreb, 33–50.
- Houtzagers, Hubrecht Peter. 1985a. *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*. Amsterdam: Rodopi.
- Houtzagers, Hubrecht Peter. 1985b. Vowel systems of the ekavian dialects spoken on Cres and Lošinj. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 27–28, Novi Sad, 885–893.
- Illich-Svitych, Vladislav M. 1979. *Nominal Accentuation in Baltic and Slavic*. Cambridge – London: The MIT Press [prijevod knjige Иллич-Свитыч 1963].
- Иллич-Свитыч, Владислав М. 1963. *Именная акцентуация в балтийском и славянском. Судьба акцентуационных парадигм*. Москва: Издательство Академии наук СССР.
- Ivić, Pavle. 1981. Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 67–91.
- Ivšić, Stjepan. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jurić, Paula; Šprljan, Nataša (uskoro). Lošinj – otok dvaju dijalekata. *Riječki filološki dani 13, Zbornik radova*. Rijeka. Filozofski fakultet u Rijeci.
- Kapović, Mate. 2011. Historical development of adjective accentuation in Croatian (suffixless, *-ьнъ and *-ькь adjectives). *Baltistica VII Priedas*, 103–128, 339–448.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, Mate. 2020. Accentual paradigm D on Susak: New data. *Proceedings of the international conference of the Society for Indo-European Studies and IWoBA XII, Ljubljana 4–7 June 2019*, 679–706.
- Kortlandt, Frederik. 1975. *Slavic accentuation: A study in relative chronology*. Lisse: Peter de Ridder.

- Kortlandt, Frederik. 1994. From Proto-Indo-European to Slavic. *Journal of Indo-European studies*, 22, 91–112.
- Kušar, Marcel. 1894. Rapski dijalekat. *Rad JAZU*, 118, Zagreb, 1–54.
- Langston, Keith. 2006. *Čakavian Prosody. The Accentual Patters of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington: Slavica.
- Langston, Keith. 2007. Common Slavic Accentual Paradigm (d): A Reevaluation of Evidence from Čakavian u: *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Ur: Kapović, Mate; Matasović, Ranko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 121–150.
- Lisac, Josip. 2009. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Globus marketing – Tehnička-knjiga.
- Lukežić, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Milčetić, Ivan. 1895. Čakavština kvarnerskih otoka. *Rad JAZU*, 121, Zagreb, 92–131.
- Moguš, Milan. 1966. *Današnji senjski govor*. Poseban otisak iz *Senjskog zbornika* 2. Senj.
- Nemanić, D. 1883. Čakavisch-kroatische Studien. *Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften*, 104, 363–428.
- Shrager, Miriam-Maria. 2011. Accentuation of masculine monosyllabic nouns of Susak speakers in New Jersey. *Baltistica VII Priedas*, 205–225.
- Stang, Christian S. 1957. *Slavonic accentuation*. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademie.
- Vermeer, Willem. 1982. On the Principal Sources for the Study of Čakavian Dialects with neocircumflex in Adjectives and e-Presents. *Studies in South Slavonic Dialectology*, Vakgroep Slavische Taal-en Letterkunde Rijksuniversiteit te Leiden, 111–173.
- Vermeer, Willem. 1984. On clarifying some points of Slavonic accentology: The quantity of the thematic vowel in the present tense and related issues. *Folia linguistica historica*, 5, 331–395.
- Vranić, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi*. Biblioteka časopisa *Fluminensia*. Rijeka: Filozofski fakultet Rijeka.
- Vuletić, Nikola; Bazina, Hrvoje; Skračić, Vladimir. 2022. Projekt JAPRK (Jezični atlas pomorske i ribarske kulture Dalmacije i Kvarnera). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 22, Zagreb, 197–215.
- Zubčić, Sanja. 2006. Duljenja naglašenoga vokala u sjeverozapadnim čakavskim govorima. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 327–348.

- Zubčić, Sanja. 2017. O nekadašnjem čakavskom govoru Maloga Lošinja. *Definitely Perfect Festschrift for Janneke Kalsbeek*. Ur. Genis, René; de Haard, Eric; Lučić, Radovan. Amsterdam: Uitgeverij Pegasus, 735–755.
- Zubčić, Sanja. 2018. *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

Prosodic features of the local dialect of Nerezine on the island of Lošinj

Summary

This article describes the prosodic features of the North-Čakavian local dialect of the village Nerezine on the island of Lošinj. A brief phonological and morphological description is given in the introductory section. After the description of the basic prosodic features, the concept of the accentual paradigm D is explained and the data which indicates the presence of the accentual paradigm D is given. It is further hypothesized that the accentual paradigm D is the direct continuant of the historical accentual paradigm *d*. This is followed by a detailed description of the types of lengthening of stressed vowels: pre-resonant lengthening, lengthening in a closed stressed syllable, lengthening in a stressed syllable, neo-circumflex lengthening and the lengthening which results in a half-long “tromi” [*slow*] accent.

Ključne riječi: Nerezine, Lošinj, čakavski, akcentuacija, naglasna paradigma D, duljenje vokala

Keywords: Nerezine, Lošinj, Čakavian, prosody, accentual paradigm D, vowel lengthening

